

KNAPP ÉVA
Kiállítás
a budapesti Egyetemi
Könyvtárban

Mikes Kelemen (1690–1761) halálának 250. évfordulóját ünnepelve 2011-ben *Az ismeretlen Mikes* címen két helyszínen, a budapesti Egyetemi Könyvtár Dísztermében és az Egeri Főegyházmegyei Könyvtárban nyílt kiállítás. Mindkét tárlat középpontjában – tárgyi emlékek hiányában – Mikes Kelemen életműve áll. A kettős kiállítás megrendezését elsősorban az a körülmény ösztönözte, hogy míg az Egeri Főegyházmegyei Könyvtárban őrzik a *Törökországi levelek* eredeti kéziratát, a budapesti Egyetemi Könyvtárban található *Az ifjak kalauza* című Mikes-fordítás egyik szerzői kézírata. A két gyűjtemény – az eltérő adottságok ellenére – más területen is jól kiegészíti egymást. A párhuzamosan látogatható tárlatok bepillantást nyújtanak a könyvtárak állományának kevésbé ismert rétegeibe. A „kettős kiállítás” fogalma ebben az esetben azt jelenti, hogy a bemutató két helyszínen azonos koncepció szerint épül fel, ugyanakkor a megtekinthető anyag egységet alkot, kölcsönösen kiegészíti egymást.

A kiállítások fő célja, hogy az évforduló alkalmából a szélesebb közönség elé tárja az utóbbi évtizedek Mikes-kutatásainak néhány fontosabb eredményét és felhívja a figyelmet Mikes Kelemen széles körű műveltségére. A kamara kiállítások tekintetében szokatlan megoldást jelentős részben motiválta a Mikes-kutatás jelenlegi helyzete. Mindkét tárlat utal a kutatás megoldatlan kérdéseire és szemlélteti a XVII. századi és a XVIII. század eleji francia eszmeáramlatok széles körű befogadását.

A kiállítás hét tematikus részre tagolódik, melyek közül hat mindkét helyen megtalálható. A hetedik, Bartakovics Béla (1791–1873), 1850-től egeri érsek gyűjtő és mecénási tevékenységével kapcsolatos rész a helyi vonatkozások miatt csak Egerben látható. A *Törökországi levelek* forrásai című első rész Mikes olvasói élményanyagának arra a rétegére irányítja a figyelmet, ahonnan több részletet beleszólt fiktív leveleibe. Ezek az úgynevezett fordításbetétek jelentős mértékben hatottak a *Leveleskönyv* irodalmiságára. A második részben (A *Törökországi levelek* műfaji mintái és környezete) francia levélmintagyűjtemények, levelező kézikönyvek, valóságos és fiktív levélgyűjtemények, továbbá levélregények és a levélírást oktató retorikai tankönyvek láthatók. Ezek az adott korban népszerű kiadványok voltak, s ösztönözhatték Mikes műfajválasztását.

Mikes franciából készített fordításait, az életmű terjedelmesebb részét a nagyközönség alig vagy egyáltalán nem ismeri. Ez az oka annak, hogy a kiállítás harmadik egységében (Mikes fordításainak forrásai) néhány olyan mű látható, melyet Mikes Kelemen teljes egészében vagy kivonatossan magyarra fordított. Így például itt tekinthető meg több Mikes-levél (53, 85, 96, 99 és 102) elbeszéléseinek, valamint a *Mulatságos napok* című önálló Mikes-fordításnak a forrása, Madeleine-Angélique de Gomez née Poisson: *Les journées amusantes* hatkötetes munkája (Paris: Ch. Le Clerc, 1722–1731) és Claude Fleury: *Les Moeurs des Israélites*-ének második, javított és bővített kiadása (Paris: G. Clouzier, 1682), melyet az *Izraéliták szokásáról* címen fordított Mikes magyarra. Utóbbi megvolt II. Rákóczi Ferenc rodostói könyvtárában.

Mikes irodalmi és eszmei tájékozódásának egyik forrása volt II. Rákóczi Ferenc rodostói könyvtára, melynek sorsa ma ismeretlen. A könyvtárban található munkák egy részét Mikes használta, idézett belőlük leveleiben és néhányat önállóan is lefordított. A negyedik részben (Művek a rodostói könyvtárból) ezek közül látható Budapesten és Egerben összesen harminckét kötet. A „Mikes-kéziratok és korai kiadások” című ötödik részben kiemelt helyen állítottuk ki a *Törökországi levelek* (Eger) és *Az ifjak kalauza* (Budapest) eredeti, szerzői kéziratát. A *Leveleskönyv* kézírata a fogalmazványokról készített, nem végleges tisztázattal, melynek keletkezési ideje bizonytalan. Hüen tükrözi a szerző javításait és betoldásait. *Az ifjak kalauza* Charles Gobinet először 1655-ben megjelent erkölcsnevelő művének fordítása, egyben Mikes első terjedelmesebb fordítása. Az 1724-re datált kéziratot Mikes 1744-ben bővítette és javította. Ebben a részben látható a *Leveleskönyv* első, cenzúrázott kiadása (Szombathely, 1794) is, melyet Kulcsár István gondozott.

A *Rákóczi-szabadságharc dokumentumai* című részben megtalálható a fejedelem néhány, a tájékoztatás, a reprezentáció és a propaganda céljait szolgáló, kiállításon eddig még be nem mutatott kiáltványa, továbbá erkölcsi és politikai végrendeletének 1751-es kiadása és az 1707. évi marosvásárhelyi *Propositio* magyar nyelvű változatának egeri kiadása 1849-ből.

A kiállításon bemutatott kéziratok és nyomtatványok segítik megérteni a folyamatot, melynek során Mikes a jezsuita oktatás kereteiben elsajátított retorikai ismeretekre építve, hazájától távol élve kreatív módon asszimilálta és továbbfejlesztette a gáláns francia levélkultúrát. Egyben magyarázatot adnak arra is, miért veti fel a mikesi életmű ma is kérdések sorát, s személyisége, életműve miért foglalkoztatja több mint kétszáz éve a költőket, írókat és irodalomtörténészeket.